

ENTRE LA NOSTÀLGIA I EL POPULISME

BREU HISTÒRIA
DE L'EXTREMA DRETA
I LA DRETA RADICAL
A CATALUNYA

Carles Viñas

Pròleg de Jordi Borràs Abelló

F O N O L L

Juneda, 2023

(LA MIRA)

6

Aquest projecte ha estat ideat per LA MIRA.

1a edició: novembre de 2023

© del text: Carles Viñas

© del pròleg: Jordi Borràs Abelló

© de les característiques d'aquesta edició:
Editorial Fonoll

Assessorament lingüístic: Maite Puig Tarré

Disseny de l'interior: Núria Mirada

(La Mirada Gràfica)

Disseny de la coberta: Arnau Torrente Capdevila

Maquetació: Editorial Fonoll

Impressió: Anfigraf Indústria Gràfica

Editat per:

Editorial Fonoll, SL

C/ Prat de la Riba, 128 · 25430 Juneda

www.editorialfonoll.cat

ISBN: 978-84-126977-6-6

Dipòsit legal: L 729-2023

Advertiment legal:

és rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic.

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

*A l'Ugarit, pel compromís
inalterable.*

*La tasca no és només
entendre el món, sinó
canviar-lo.*

PRÒLEG/

UN LLIBRE D'EXTREMA NECESSITAT

No recordo exactament quan vaig conèixer en Carles Viñas. Tot i que som de generacions diferents, el nostre entorn era ben semblant com a veïns del barri de Gràcia de Barcelona. De joves ens movíem en ambients similars i tenim una colla d'amics comuns fets a partir d'interessos i entorns compartits. Tot i això, la coneixença i l'amistat es van forjar sobretot a partir de l'interès comú per un món fins fa poc tan desconegut pel «públic general» com és l'espínós i complex panorama de l'extrema dreta. En Carles, per a mi, és un referent en aquest àmbit d'estudi. Qui el conegui o n'hagi llegit algun dels textos, sap perfectament que el seu nom va vinculat sempre a un concepte que malauradament no és fàcil de trobar: el rigor. Una rigorositat necessària que, com a historiador, ha caracteritzat sempre la seva extensa i prolífica obra, que compta amb una dotzena de llibres publicats, sempre al voltant del permeable món de la música, el futbol, les subcultures juvenils, la política i especialment posant el focus sempre en l'extrema dreta, i particularment en la que es vertebra a casa nostra.

Quan des de LA MIRA ens vam plantejar fer el pòdcast *Extrema Catalunya* —el primer pòdcast sobre la història de l'extrema dreta i la dreta radical al nostre país—, no vam dubtar ni un moment sobre la persona que havia de

dotar de contingut historiogràfic el projecte i definir les etapes en què hem dividit els episodis del pòdcast, que alhora també són els capítols del llibre que teniu a les mans. El nom de Carles Viñas, com dic, va lligat al rigor, però també al compromís en el més ampli dels sentits. Compromís amb la història, amb el país i amb la societat. És a dir, amb la necessitat urgent de deixar un país millor per als nostres fills. Aquest llibre, doncs, reuneix aquest triple compromís perquè no pretén ser un llibre d'història més, sinó que també hi ha la voluntat que pugui ser una eina per transformar la societat, ja que, com diu l'autor al principi d'aquest volum, «la tasca no és només entendre el món, sinó canviar-lo».

No obstant això, aquesta voluntat de transformació no li treu ni una engruna de rigor, al llibre; ans al contrari, el dota de més sentit, encara. Des de LA MIRA érem conscients des del primer moment que radiografiar la història de l'extrema dreta a Catalunya era una tasca ingent i segurament prou estudiada, sobretot en el període comprès entre la dictadura franquista i els anys de plom de la Transició. En canvi, curiosament, els llibres que documenten l'extrema dreta a Catalunya des del canvi de règim fins a l'actualitat són molt pocs, malgrat que cal destacar l'existència d'una obra de referència que agafa una part del franquisme i arriba fins a la meitat de la primera dècada del nostre segle. Em refereixo, és clar, al llibre *Ultracatalunya. L'extrema dreta a Catalunya: de l'emergència del búnker al rebuig de les mesquites (1966-2006)*, de Xavier Casals, director de tesi d'en Viñas i referència inqüestionable en l'estudi d'aquest fenomen a casa nostra. Però l'*Ultracatalunya* ja fa més de setze anys que és al mercat, i de llavors ençà el país ha canviat

molt, també pel que es refereix al panorama de l'extrema dreta, tant a Catalunya com a l'Estat espanyol.

De l'emergència en l'àmbit municipal de la xenòfoba Plataforma per Catalunya durant la primera dècada del segle XXI, als onze diputats de Vox al Parlament, han passat tantes coses que justifiquen sobradament el llibre que ha escrit en Carles... Però, a més, tot el relat que precedeix aquesta darrera etapa és un estudi tan ben fet com necessari per entendre la conjuntura particular que ens ha portat on som ara. Un llibre rigorós, escrit de manera amena i acurada, a través del qual el lector podrà fer-se una idea de les pluralitats ideològiques de l'extrema dreta i la dreta radical, de les seves característiques, de les diferències i de tota la relació que tenen i han tingut amb Catalunya. És per això que aquest llibre, *Entre la nostàlgia i el populisme. Breu història de l'extrema dreta i la dreta radical a Catalunya*, és un llibre d'extrema necessitat. Llegiu-lo, compartiu-lo i, si us plau, no deixeu de recomanar-lo. Perquè els demòcrates hem de tenir clar que només coneixent fil per randa el nostre enemic, serem capaços de contrabatre'l i de vèncer-lo.

Jordi Borràs Abelló
Cap de fotografia de LA MIRA

INTRODUCCIÓ/ QUÈ ÉS L'EXTREMA DRETA?

En els darrers anys el populisme de dretes s'ha estès arreu del món i el trobem present tant a Europa com al continent americà. El primer que cal tenir present és prendre consciència que som davant d'un fenomen transnacional i, a la vegada, polièdric, divers i complex, amb concrecions caracteritzades per localismes que no podem reduir a una simple etiqueta. Per tant, el primer que ens cal és precisar a què ens referim quan parlem d'extrema dreta. Una definició plausible la descriu com un moviment polític que es caracteritza per mantenir un discurs ultranacionalista excloent, conservador (preservació dels valors familiars tradicionals, rebuig al liberalisme...) i antipluralista, marcat també per un xovinisme social, l'aversion als processos democràtics, el rebuig a les minories (ètniques, socials o sexuals) i al multiculturalisme i la defensa d'una concepció autoritària de l'ordre, lligada a un model d'estat fort, però sense establir lligams directes amb el feixisme històric. Aquests són alguns aspectes genèrics que sovint trobem en aquelles formacions adscrites a l'extrema dreta o al populisme de dreta radical; tanmateix, no són assumits totalment per aquestes organitzacions, atesa la incidència de contextos territorials, realitats socials i trajectòries històriques diversos.

Per tant, no podem seguir titllant genèricament de feixisme un conjunt d'expressions i partits polítics que abracen un ventall ideològic molt més ampli, que va de l'identitarisme a la ultradreta, passant pel falangisme, el corrent nacionalrevolucionari, el neofeixisme, la Nova Dreta, els grups nacionalistes autònoms, el neonazisme o la dreta radical, entre d'altres. Com tampoc podem usar el terme a la lleugera per definir qualsevol opció política divergent del nostre ideari. Cal evitar, doncs, caure en la banalització i el reduccionisme si volem analitzar amb encert l'imaginari dispar de l'extrema dreta a Catalunya.

No es tracta d'un compartiment estanc homogeni, sinó tot el contrari. En realitat, engloba un conjunt de tendències ideològiques que, malgrat que ens puguin semblar similars, presenten diferències notables. Per examinar amb rigor i exactitud el fenomen és imprescindible, doncs, conèixer-lo a bastament. Perquè no és el mateix el feixisme italià dels anys vint que la dreta populista europea del segle XXI. Com tampoc no és el mateix el nacionalsocialisme del Tercer Reich, el neonazisme professat pels grups de caps rapats dels anys noranta del segle XX o les polítiques que planteja més recentment la dreta populista postindustrial o postfeixista, com la defineix l'historiador italià Enzo Traverso. L'extrema dreta, doncs, podríem dir que és una mena de calaix de sastre que ha servit per aixoplugar un seguit de corrents i tendències diversos d'un imaginari ideològic, social i polític que comparteix la totalitat o alguns dels elements esmentats, que se situa més enllà de la dreta tradicional, i que qüestiona els fonaments elementals de la democràcia.

Context històric. Els intents de creació d'un feixisme espanyol

L'eclosió dels feixismes d'entreguerres, inspirats en el *fascio* mussolinià transalpí dels anys vint, va comportar la concreció de formacions similars a bona part dels països del Vell Continent. A l'Estat espanyol, l'extrema dreta es va articular —tret d'assajos precedents com la Liga Patriótica Española, fundada el 1919 a Barcelona— a partir de la creació l'octubre de 1931 de les Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (JONS), la primera organització espanyola que es va reclamar feixista, liderada per Ramiro Ledesma Ramos (teòric del nacionalsindicalisme i *alma mater* del setmanari *La Conquista del Estado*) i Onésimo Redondo (que rebutjava el sistema democràtic i pregona-va l'acció directa per conquerir el poder), aquest darrer provinent de les Juntas Castellanas de Actuación Hispánica, que ell mateix havia fundat el 1931 i que tres anys més tard s'acabaren fusionant amb les JONS, una formació que es va caracteritzar pel seu discurs antimarxista i anticatalanista.

Dos anys després, l'octubre de 1933, se celebrava al Teatro de la Comedia de Madrid la reunió fundacional de Falange Española (FE), partit polític liderat per José Antonio Primo de Rivera, fill de l'anterior dictador que havia estat capità general de Catalunya. Aquesta organització l'any següent es fusionaria amb les JONS de Ledesma Ramos. Tanmateix, la Falange d'aleshores era un partit amb una militància reduïda (a Catalunya, abans de la guerra, no superava els dos centenars d'afiliats de procedència diversa, des d'upetistes primoriveristes fins a alfonsins o albiñanistes del Partido Nacionalista Español, prece-

dents del falangisme), que pregonava l'exaltació de la violència i l'acció directa i que mantenia un discurs abrondat, de caràcter antimarxista i autoritari, que anhelava l'establiment d'un estat corporatiu totalitari. No debades, el mateix José Antonio, que, com la majoria dels falangistes, acostumava a dur una arma al damunt, va manifestar durant el seu discurs a l'acte fundacional de la Falange: «No hay más dialéctica admisible que la de los puños y las pistolas, cuando se ofende a la justicia o a la patria».

D'aleshores ençà, l'extrema dreta espanyola s'ha anat transformant, a voltes obligada per les circumstàncies, com quan l'abril de 1937 l'anomenat Decret d'Unificació l'obligà a tancar files en una única organització, la Falange Española Tradicionalista y de las JONS, el braç polític de l'anomenat Movimiento Nacional, que incloïa falangistes, carlins, jonsistes i monàrquics alfonsins de Renovación Española. Tot plegat amagava la voluntat de Franco d'aigualir, sobretot, l'ascendent polític dels carlins, la força organitzada majoritària, que aleshores gaudia d'una implantació molt més rellevant que la Falange a Catalunya, atorgant més visibilitat a un partit sense líder (José Antonio Primo de Rivera seria afusellat a Alacant el novembre de 1936, durant els primers mesos de guerra) i que llavors comptava amb escassos quadres i militància. Amb aquesta maniobra, que suposava relegar a un segon terme del poder els carlins (que iniciaren la seva fragmentació a la dècada dels quaranta, fins a perdre la capacitat de mobilització), Franco, que se'n malfiava, s'assegurava controlar sense problemes el partit únic del règim. Aquest esdevingué, de fet, un instrument dòcil d'enquadrament polític, motiu pel qual la majoria dels carlins catalans rebutjaren la unificació

amb els falangistes. En resum, de manera progressiva, tant el falangisme nacionalsindicalista com el tradicionalisme carlí, malgrat integrar el partit únic, acabaren esdevenint realitats polítiques i socials relegades pel règim dictatorial a un paper secundari.

Quatre dècades més tard, d'aquells partits dels anys trenta en quedava ben poca cosa. La derrota de l'Eix a la Segona Guerra Mundial i l'inici de la Guerra Freda van incidir en l'evolució ideològica del franquisme, que va acabar establint relacions amb els Estats Units gràcies a compartir un fervent anticomunisme, mentre que el «desarrollismo» econòmic s'imposava a través dels tecnòcrates vinculats a l'Opus Dei, una maniobra que va comptar amb el suport de Carrero Blanco, l'almirall destinat a substituir Franco. Així, en aquest nou paradigma, les manifestacions d'exaltació del nazifeixisme precedent van restar bandejades. Allò ja no tocava. L'aperturisme i l'economia es van imposar a la ideologia. El franquisme, malgrat ser un règim totalitari, anhelava homologar-se a la realitat política del seu entorn.

De la fi del franquisme a l'inici de la Transició

Posteriorment, als anys setanta, amb la salut del dictador deteriorada, alguns sectors del règim van començar a plantejar-se'n la continuïtat sense Franco. Aquesta posició va ser defensada pel nucli més immobiliista, l'anomenat «búnquer» (format per procuradors, membres de l'Exèrcit, funcionaris i personatges destacats com Girón de Velasco o Fernández-Cuesta), que no volia sen-

tir a parlar de cap mena de reforma o liberalització i es mantenia fidel als anomenats valors de l'«espíritu del 18 de julio» (defensa de la pàtria i la civilització cristiana; combatre l'amenaça separatista, el marxisme i l'«anti Espanya»; restabliment de l'ordre...). En paral·lel, un altre sector establert a les estructures de l'Estat maldava per una entesa amb les forces de l'oposició per evitar la ruptura i, per tant, eludir el descavalcament de les elits franquistes del poder.

Com podem definir aquest búnquer? L'historiador José Luis Rodríguez el defineix com un conglomerat polític, militar, econòmic i eclesiàstic lligat a l'esquema de valors imposats en els primers anys del franquisme pels vencedors de la Guerra Civil i constituït per un conjunt de persones afectes a posicions immobiliàries i assentades a les institucions de l'Estat. El terme, malgrat ser utilitzat amb connotacions pejoratives per part de l'oposició anti-franquista, va acabar sent assumit desacomplexadament pels mitjans d'extrema dreta.

El búnquer s'organitzà, doncs, per obstaculitzar les iniciatives d'obertura del règim. És en aquest marc on cal situar, per exemple, l'emergència de grups en l'àmbit universitari que actuaren com a forces de xoc d'aquest sector, com les Defensas Universitarias o, en l'àmbit eclesiàstic, els autoanomenats Guerrilleros de Cristo Rey (GCR), un grup paramilitar ultradretà força actiu als anys setanta. El seu protagonisme va evidenciar la manca de vertebració política i la incapacitat d'enfrontar-se als processos emergents d'oposició al règim d'aquest entramat ideològic.

A Catalunya, el búnquer va canalitzar la seva activitat vers la producció publicista (edició de pamflets, llibres...), i l'acció directa (esquadrisme de carrer) protagonitza-

da per escamots que actuaren contra «el separatisme, el marxisme i la subversió». Malgrat això, la manca de figures de referència va ser un llast i va comportar que el paper polític del búnquer català fos irrellevant. A més a més, va mostrar-se incapaç de contenir el creixement dels sectors opositors al règim. Per tant, el seu paper es va veure reduït a la pràctica d'un «matonisme» agressiu.

Així, coincidint amb l'inici de l'anomenada Transició democràtica (1975-1982), l'extrema dreta espanyola va fluctuar entre una efímera representació institucional, mitjançant l'escó assolit el 1979 pel líder de Fuerza Nueva, Blas Piñar, i la seva marginalitat política, producte d'una fragmentació endèmica que la relegaria a l'extraparlamentarisme fins a la irrupció de Vox a les eleccions autonòmiques andaluses de desembre de 2018.

ÍNDEX/

- 8** Pròleg. Un llibre d'extrema necessitat,
Jordi Borràs Abelló
- 12** Introducció. Què és l'extrema dreta?
- 20** Èxit i davallada de Fuerza Nueva
(1976-1982). Un projecte sense
programa llstat per la violència
ultradretana
- 30** Juntas Españolas. Una temptativa de
renovació no reeixida (1983-1993)
- 40** L'aparició dels caps rapats neonazis.
L'element renovador de l'extrema
dreta
- 48** La trama negra. Terrorisme,
ultracatolicisme i espanyolitat. De la
bomba d'*El Papus* a Milícia Catalana
(1997 – dècada dels noranta)
- 60** La irrupció del discurs antiimmigració.
D'Alianza por la Unidad Nacional
a Democracia Nacional (1994-2005)
- 70** La tercera via. El moviment
nacionalrevolucionari (1998-2018)
- 80** Plataforma per Catalunya. Xenofòbia
en clau municipalista (2000-2019)

- 90** Gènesi i evolució de Vox.
Del resistencialisme ultranacionalista
a la penetració institucional
(2013- 2023)
- 100** Plantant cara al Procés. Tèmpatives
organitzatives de l'extrema dreta per
respondre a les mobilitzacions
de l'independentisme
- 112** Epíleg. Descabdellant el fil negre
- 124** Bibliografia
- 130** Llista d'acrònims

Aquesta primera edició
d'*Entre la nostàlgia i el
populisme. Breu història de l'ex-
trema dreta i la dreta radical a
Catalunya*, de Carles Viñas,
s'ha acabat d'imprimir a Tàrraga
el 2 de novembre de 2023.

